

Igor Seke*Mexico City Area*

ismexdf@gmail.com

Mit o Uicilopoćtliju – dijahronijska i strukturalna interpretacija

Apstrakt: U radu se razmatra Mit o rođenju Uicilopoćtlija, koga su španski osvajači označili kao vrhovno astečko božanstvo. Astečki mitovi se i danas obično tumače u dijahronijskoj ravni u kojoj se striktno poštuje sled događaja. Strukturalna analiza, s druge strane, u pokušaju da pronađe poruku mita, ne pridaje važnost sledu događaja u priči, već proučava odnos snopova najmanjih mitoloških jedinica – mitema. Ove dve vrste analize daju nam različita tumačenja istog mita: dok formalna analiza daje kosmogonijsko tumačenje, strukturalna govori o snažnim društvenim kontradikcijama koje ovaj mit pokušava da reši.

Ključne reči: Mit, Uicilopoćtli, Asteci, formalna analiza, strukturalna analiza, teca-util, predskazanje, društvene norme

Astečki mitovi u savremenom Meksiku

Krajem XX veka počele su da se javljaju, pre svega u urbanim sredinama Meksika, grupe koje su sebi dale zadatak da rade na uskrnuću prehispanke kulture u svim mogućim aspektima, od lingvističkih, preko filozofsko-religijskih, pa sve do političkih. Taj pokret, koji sebe naziva „Meşikajotl“ (Mexicayotl) – suština mešikanizma – u potpunosti odbacuje sinkretizaciju sa katoličanstvom i evropskom kulturom koju su nametnuli španski osvajači, a do koje je došlo tokom i nakon Konkviste, iako priznaju da je sinkretizam praktično bio jedini način da se pojedini elementi stare kulture Anahuaka¹ sačuvaju od potpunog uništenja sve do današnjih dana.

Astečki mitovi – svete priče o tome kako je nastao svet i kako su se uspostavili odnosi i običaji, kako na zemlji tako i na nebu, smatraju se u pokretu Meşikajotla jednim od najvećeg blaga prehispankog ili „preameričkog“, kako oni više vole da kažu, sveta. Paradoksalno, većina mitova se sačuvala upravo za-

---

¹ Anauak (Anahuac) – mesto okruženo vodom, mesto u blizini vode, bio je naziv kojim su Asteci nazivali svoj „kontinent“, tj. životni prostor između Atlantika i Pacifika na osi istok-zapad, i između pustinje Sonore i Kosta Rike na osi sever-jug.

hvaljujući zapisima španskih osvajača, sveštenika i prve generacije pokrštenih Asteka koji su, sa svesnom namerom njenog očuvanja ili ne, ostavljali zapise o svojoj staroj kulturi. Te zapise, kao i retke preostale prehispane knjige, danas nazivamo „kodeksima“ i oni čine osnovu kako naučnih tako i amaterskih proučavanja kultura Anauaka. Ova potonja proučavanja i tumačenja prehispane kulture, a posebno ako su njeni autori neo-astečke grupe, mogu nam biti interesantna zbog toga što se radi o jednoj vrsti „ponovne etnoeskplikacije“, budući da grupe koje se smatraju direktnim naslednicama prehispane kulture stavljaju upravo prehispane mitove u centar svojih učenja, pokušavajući da im udahnu novi život. S obzirom na to da se unutar Meşikajotla smatra da su poruke mitova univerzalne i nezavisne od vremena u kojem se mit priča ili prepričava, ovaj pokret smatra da se vrednost mitova ne gubi u savremenom kontekstu mega-urbanizovanog i industrijalizovanog Meksika.

Među najznačajnijim prehispankim mitovima nalazi se mit o nastanku „Petog Sunca“, pete, savremene ere, koja se zove „Nahui Olin“ (Nahui Ollin) – 4 Pokret – a koja je počela nakon prethodne četiri ere završene katastrofama, zatim tu je mit o Kecalkoatlu koji od samlevenih kostiju ljudi iz prethodnih era pravi čoveka koji danas živi na Zemlji, ali ovde ćemo govoriti o „Mitu o rođenju Uicilopoćtlija“ (Huicilopochtli) – južnom/levorukom kolibriju – ratniku pobedniku, čija se pobjeda nad svojom sestrom Kojolšauhki i 400 braće „Južnjaka“ među neo-astečkim grupama interpretira na različite načine. Uicilopoćtli je, kako od strane osvajača tako i od strane antropologa i istoričara, smatran za vrhovno božanstvo Asteka, što potvrđuje i činjenica da se njegov oltar nalazio na vrhu „Velikog Hrama“ u samom centru Tenocitlana, glavnog grada Astečke države. Španci su u njemu videli vrhovnog demona i dijabla kojem su Asteci – Mešike prinisili ljudske žrtve. Ova percepcija koja potiče, dakle, još iz XVI veka, uspeła je da proдре i u savremenu antropologiju, pa tako pojedini autori u Mitu o rođenju Uicilopoćtlija vide priču koja legitimishe i opravdava ritual prinosenje ljudskih žrtava (Taube 1996).

Pokret Meşikajotl i druge neo-astečke grupe koje odbacuju tvrdnju da su Asteci – Mešike prinisili ljudske žrtve, naravno, odbacuju ovakva tumačenja i kreiraju svoja sopstvena. Jedno od najčećih je *kosmogonijsko*, koje smatra da ovaj mit govori o svakodnevnom rođenju Sunca i njegovoj borbi protiv Meseca i zvezda. Ovo tumačenje je najrasprostanjenije, ne samo među neo-astečkim grupama već i uopšte, i navodi se kao najlakše i najpristupaćnije objašnjenje ovog mita. Osim kosmogonijskog, razvila su se i druga objašnjena poput, recimo, *psihološkog* u kojima se borba Uicilopoćtlija sa Kojolšauhki i 400 Južnjaka objašnjava kao borba „ratnika“ sa svojim sopstvenim egom, olicenim u Kojolšauhki, i svojim manama i nedostacima olicenim u 400 Južnjaka. Ova objašnjena Mita o rođenju Uicilopoćtlija prate priču od početka do kraja striktno poštujući redosled događaja i sam mit se, tako, pokušava objasniti jednostavnom zame-nom mitske scenografije kosmićkom ili, recimo, psihološkom.

Začuđujuće je da je skoro u potpunosti izostao pokušaj dublje naučne analize koja se ne bi bavila isključivo događajima u dijahronijskoj ravni, već koja bi pokušala da pronađe poruku mita u njegovim elementima i njihovim odnosima. Pokušaćemo zato ovde da, koristeći dva metoda, Propov i Levi-Strosov, analiziramo mit o Uicilopoćtliju i vidimo da li on samo priča jednu priču ili zaista šalje poruku kroz vreme, i ukoliko poruka postoji – o čemu ona govori. Propov metod će nam pomoći da apstrahujemo događaje i aktere u samom mitu, da identifikujemo funkcije koje su nezavisne od same ličnosti aktera i tako će nam pomoći da započnemo sa definicijom *mitema* koje ćemo koristiti u strukturalnoj analizi. Levi-Strosov metod strukturalne analize mitova će nam pomoći da potražimo kontradikcije i kontradiktornosti koje mit pokušava da objasni i savlada², kao i načine za njihovo prevazilaženje.

Mit o rođenju Uicilopoćtlija

Za potrebe ovog rada, analiziraćemo verziju mita o rođenju Uicilopoćtlija zapisanu u Florentinskom kodesku, koji je sastavio franciskanski sveštenik Bernardino de Saagun (Sahagun), čije je pisanje trajalo nekoliko decenija a počelo je dvadesetak godina nakon pada Tenoćtitlana. Ovde ćemo predstaviti jedan unekoliko uprošćen prevod mita:

Na brdu Koatepek (Coatepec), blizu Tule (Tollan), živela je jedna žena po imenu Koalikue (Coatlicue). Ona je bila majka Indijanaca koji su se nazivali Senconuicnaua (Centzonhuitznahua), koji su imali i jednu sestru koja se zvala Kojolšauhki (Coyolxauhqui). Koatlikue je provodila dane, ispaštala je, čisteći na brdu Koatepek, i jednog dana, dok je čistila, ka njoj se spustila loptica od finog perja. Ona ju je uzela, stavila među grudi i nastavila da čisti. Kada je završila sa čišćenjem, potražila je perje među svojim grudima, ali ga nije našla. Tog trenutka je shvatila da je ostala trudna.

Kada su to videli njeni sinovi, Senconuicnaua, jako su se naljutili i pitali su se „Ko je ostavio trudnom našu majku? Ko ju je osramotio?“. Njihova sestra, Kojolšauhki, odmah je predložila svojoj braći da ubiju majku jer ih je sve osramotila. Kada je Koatlikue saznala šta joj spremaju njena deca, jako se uplašila.

Ali, iz njene utrobe govorio joj je još nerođeni sin, Uicilopoćtli: „Ne plaši se, jer ja znam šta treba da uradim“. Senconuicnaua i Kojolšauhki su se pripremili za rat, obukli svoju ratničku opremu i krenuli ka svojoj majci s namerom da je ubiju. Ali, jedan od njih, po imenu Kuauititlak, izdao je svoju braću i svoju sestru i odlučio da obavesti još nerođenog Uicilopoćtlija o njihovim namerama. Kojolšauhi je predvodila braću u pohodu za ubistvo svoje majke, a njena braća su je pratila. Uicilopoćtli je dao zadatak Kuauititlaku da ga obaveštava o njihovom kretanju, što je ovaj i uradio, posmatrajući sa jednog brda kretanje ovog pohoda:

---

² Videti Antonijević 2010, 155–181.

Ali Kuauitlikak se odmah popeo na planinu da bi odande govorio sa Uicilopoćtljem i reče mu: „već dolaze“

Uicilopoćtli mu odgovori: „Gledaj dobro odakle dolaze“.

I onda reče Kuauitlikak: „Dolaze preko Compantitlana“.

I još jednom mu reče Uicilopoćtli: „Dokle su stigli već?“

Kauhtitlak mu odgovori: „Došli su do Koašalpana“.

I ponovo ga upita Uicilopoćtli: „Gledaj dobro odakle stižu“.

Odmah mu odgovori Kuauitlikak: „Dolaze uz obronak planine“.

I još jednom mu reče Uicilopoćtli: „Gledaj dobro odakle dolaze.“

I onda mu reče Kuauitlikak: „Već su na vrhu, stižu, predvodi ih Kojolšauhki“.

U tom trenutku se rodi Uicilopoćtli:

Obukao je svoju opremu

*Svoj štiti od orlovih pera, svoje strele, svoj plavi luk
zvani tirkizni luk.*

*Obojio je svoje lice dijagonalnim linijama
bojom zvanom „dečija boja“*

*Na svoju glavu stavio je fina pera stavio je svoje naušnice
i jedno negovo stopalo, levo, beše suvo, nosio je sandalu pokrivenu perjem
i njegove dve noge i njegove dve ruke behu obojene plavom bojom.*

*I onaj po imenu Točancalki zapali vatrom zmiju napravljenu od baklji
zvanu Šiuhkoatl koja beše poslušna Uicilopoćtlju.*

Šiuhkoatlom – vatrenom zmijom – Uicilopoćtli je smrtno ranio Kojolšauhki, čija je glava ostala na brdu Koatepek, a telo je palo dole i razbilo se u delove. Nakon toga je krenuo da proganja 400 Senconhuicnaua, koji se nisu mogli od njega odbraniti, niti su mogli bilo šta učiniti, i Uicilopoćtli ih je skoro sve pobio, iako su ga molili da ih poštedi. Samo njih nekolicina se spasila i pobjegla u mesto koje se zove Uictlampa (Huitztlampa), ali tek nakon što ih je Uicilopoćtli razoružao. Niko se nikada nije pojavio kao njegov otac, a Mešike su mu vršili kult i služili mu.

*I Uicilopoćtli je nagrađivao
one koji su tako postupali.*

*I njegov kult potiče odande,
sa Koatepeka, planine zmija,
kako se vršio još od davnih vremena.*

Početna kontekstualizacija mita

Događaji u jednoj bajci ili mitu moraju se što bolje kontekstualizovati kako bi se priča uopšte mogla razumeti. Videli smo da je Koatlikue zatrudnela time što je u nedra stavila pero, koje je očigledan simbol neba. Pero se spušta ka zemlji i oploduje je, ali sam identitet muškog entiteta simbolizovanog perom je nepoznat i ne razjašnjava se ni u ovoj, niti u drugim zapisanim verzijama priče-mita o rođenju Uicilopoćtlja.

„Traka peregrinacije“, poznatija pod nazivom Boturinijev kodeks, jeste piktografski dokument koji govori o migraciji Asteka iz prapostojbine – Astlana – sve do dolaska u današnju Meksičku visoravan upravo pod vodstvom (stvarnog ili mitskog) Uicilopoćtlia. Naime, već prvi piktografski skup ovog dokumenta sastoji se od žene, čije je ime zapisano u glifu iznad nje i čita se kao Čimalman (Chimalman), pored koje se nalazi muškarac bez glifa, dakle, bez imena. Iznad njih se nalazi hram na čijem vrhu stoji simbol „atlačinoli“ (atlachinolli) – unija vatre i vode, što bi se moglo transponovati na odnos neba (vatra) i zemlje (voda), baš kao i u Mitu o rođenju Uicilopoćtlia. Takođe, spoj vode i vatre se može tumačiti i kao početak života, ili uopšte kao „početak“, u ovom slučaju odlaska iz Astlana čime se Asteci počinju autoidentifikovati kao narod. S desne (južne) strane crteža, u jednoj pećini koja se nalazi na teritoriji odvojenoj vodom od Astlana, nalazi se Uicilopoćtlī – Levi / Južni Kolibri. Prema Patriku K. Johansonu, ova scena, a pre svega hijerogamski spoj vode i vatre, tj. Čimalman i nepoznate muške osobe, govori o rođenju „elementa“, kako ga on naziva, u pećini, tj. Uicilopoćtlia (Johanson 2007, 20). Zaključujemo, dakle, da bilo da se radi o Koatlikue ili pak o Čimalman kao majci Uicilopoćtlia, njegov otac ostaje nepoznat.

Trudnoća u kojoj je otac nepoznat sasvim sigurno je sa sobom povlačila kaznu za ženu. Astečka žena je bila obrazovana u skladu s izuzetno striktnim normama seksualnog ponašanja, koje joj nisu dozvoljavale praktično nikakvu slobodu. Obavezu seksualnog obrazovanja na sebe su preuzimali roditelji, koji su savetovali svojim kćerima da bez preke potrebe ne ulaze u kontakt sa muškarcima ni fizički, ni verbalno pa čak ni vizuelno. U ženama se, za razliku od muškaraca, potiskivala svaka vrsta ponašanja koja bi imala erotski prizvuk (Rodriguez-Shadow 2000). Saagun (Sahagun) u „Opštoj istoriji stvari Nove Španije“, u odeljku u kojem govori o porodici, kaže da je dobra majka ona koja je puna vrlina i pažnje kako prema svojoj deci, tako i prema domu: ona je praktično robinja u svojoj kući. Loša majka dugo spava, lenja je, često gubi stvari, nije pažljiva prema deci i svaki dan joj ide sve gore i gore: „Među ovakvima ima legitimne dece i kopiladi“ (Sahagun 2006, 527).

Dete koje je rođeno u vanbračnoj zajednici bi se nazivalo „tecauhkonetl“ (tetzauhconetl) – dete „užasa“ ili „straha“. ³ Reč „konetl“ (conetl) znači beba ili dete, dok bi se reč „tecauitl“ (tetzahuitl), koja se deklinira u „tecauh“ (tetzauh) mogla takođe prevesti i kao „predskazanje“, a poznato je da su se predskazanja i predznaci u astečkom društvu shvatala veoma ozbiljno. ⁴

Rečju „tecauitl“ je nazivan i sam Uicilopoćtlī (Simeon 2010). Ovde se nalazimo pred dvostrukim lingvističkim problemom, pošto su i sami lingvisti i antropolozi saglasni da ni jedna španska reč ne daje dovoljno precizan prevod

³ Videti, na primer, Simeon 2010, 535.

⁴ Videti Leon-Portilla 2008, 3–15.

reči „*tecauitl*“. U našem slučaju ograničeni smo time da koristimo jedan nedovoljno precizan prevod sa nautla na španski, a potom na srpski jezik. Meksički historičar Migel Pastrana Flores kaže da: „Generalno govoreći, možemo – za početak – reći da je *tecauitl* jedan način na koji se bogovi naroda Naua manifestuju u ljudskoj sferi, što krši uobičajeni i svakodnevni poredak stvari, kako bi se najavio ili izazvao neki budući događaj, obično negativnog karaktera; zbog toga obično izaziva strah i zaprepašćenje. *Tecauitli* se dešavaju u toku životnog ciklusa najskromnijih maseuala, ili u toku političkih društvenih i istorijskih promena velikog značenja i važnosti“ (Pastrana Flores 2008).

Iako Pastrana Flores smatra da se radi o reči koja ima negativan kontekst, primećujemo da se u Špansko-Nahuatl rečnicima *tecauitl* prevodi i kao „divno“ ili čak „predivno“. Imajući ovo u vidu, a posebno ukoliko znamo da se u slučaju Uicilopoćtlija radi o heroju, verujemo da su reči koje bi ga mogle opisati sledeće: *predznak, predskazanje, čudo, čudnovato, neobično, divno, sveto*. Izabrali smo ove reči koje u sebi ne moraju da imaju obavezno negativan kontekst, već naprotiv mogu jednostavno označavati početak ili promenu nekog društvenog stanja koje će se ubuduće smatrati uobičajenim.

Analiziraćemo sada ukratko i samo ime Uicilopoćtli. *Uicilin* (Huitzillin) znači kolibri, dok *opoćtli* (opochtli) označava levu stranu. Kao i u većini kultura, i kod Asteka leva strana je „kriva“ strana, ona koja nije uobičajena, dakle – neobična. Kolibri je i sam jedna veoma neobična ptica. Za razliku od svih ostalih ptica koje lete isključivo napred, kolibri je sposoban da leti u svim pravcima: napred, nazad, gore, dole, a čak je sposoban i da leti u mestu, poput insekta. Zahvaljujući svojim neobičnim sposobnostima, ova ptica je među Mešikama predstavljala snagu volje, sposobnost da se sopstvenim naporom savladaju pravila prirode. Levi kolibri je, možemo reći, izuzetno neobičan. Toliko, da je samo njegovo rođenje donelo promenu u društvenim pravilima, uprkos snažnom opiranju starih, konzervativnih sila koja su svoja pravila smatrala prirodnom stanjem stvari.

Formalna analiza mita o Uicilopoćtliju

Teorijska osnova Vladimira Propa izneta u njegovoj knjizi „Morfologija bajke“ (Prop 1982) govori nam da prilikom čitanja različitih bajki možemo uočiti da se *imena i atributi* aktera u pričama menjaju, ali da se *funkcije* koje oni obavljaju ne menjaju. To znači da u različitim pričama, različiti akteri mogu vršiti iste funkcije. Tako, često možemo videti da su se funkcije nekih starih božanstava prebacivale sa jedna na druga u različitim pričama, da bi na kraju „pripale“, recimo, određenim hrišćanskim svecima. U vezi sa bajkama i drugim „fantastičnim pričama“, Prop primećuje da je iznenađujuća njihova raznovrsnost u

smislu detalja i „boja“ ali da je isto tako iznenađujuća njihova uniformnost i repetitivnost u smislu akcija/funkcija.

Fundamentalni delovi priče su, dakle, *funkcije* koje obavljaju akteri i na njih treba obratiti pažnju, a ne na ličnost samog aktera koji je obavlja. Funkcije se iskazuju putem *akcije* koju neki od aktera obavlja, poput kršenja zabrane, borbe s antagonistom itd, ali konkretna akcija se mora posmatrati i može razumeti isključivo u okviru svoje funkcije u priči. Na primer, ako akter dobije novac i za taj novac kupi „mačku proroka“ nije isto kao kada na kraju priče akter dobije novac kao nagradu za svoje herojsko delo. Samo „dobijanje novca“ ne znači ništa van konteksta u kojem se desilo.

Prop izdvaja sledeće formule za razumevanje priča:

1. Stalni, konstantni elementi priče su *funkcije* aktera, koje su nezavisne od njihovog *identiteta*

2. Broj poznatih funkcija u pričama je ograničen

3. Sled funkcija je uvek identičan, iako se ne pojavljuju sve funkcije u svim pričama.

4. Sve bajke („fantastične priče“) imaju strukturu istog tipa

Prop predlaže da se sve funkcije označe svojim simbolom, čime se u potpunosti oslobađamo od *identiteta* aktera. Na primer, funkciju „Heroju se nameće zabrana“ možemo označiti sa „Z“ (Zabrana), „Antagonista priče pokušava da dobije informaciju“ možemo označiti sa „I“ (Informacija), dok „Antagonista dobija vest o svojoj žrtvi“ možemo označiti sa „V“ (Vest). Kada Prop kaže da se ne pojavjuju sve funkcije u svim pričama, to bi ovde, recimo, značilo da će se „I“ i „V“ retko kad pojaviti zajedno u jednoj istoj priči.

Ukoliko bi smo sve funkcije koje se pojave unutar jedne priče označili simbolima, mogli bismo napraviti veoma kratku „formulu“ te priče. Ovom prilikom nećemo navoditi sve funkcije koje Prop uočava i definiše, već samo one koje smo uočili u Mitu o rođenju Uicilopoćtlija. Krenućemo od inicijalne situacije.

1) Svaka priča počinje „inicijalnom situacijom“. U našem slučaju, to je stanje kada Koatlikue čisti na brdu Koatepek. Iako ova situacija nije funkcija, ona nam daje informaciju o situaciji koja će uskoro biti promenjena usled nekog događaja. Označićemo je sa „i“.

*„U Koatepeku, u pravcu Tule
živela je
stanovala je jedna žena
po imenu Koatlikue.
Bila je majka 400 Južnjaka
i jedne njihove sestre
po imenu Kojolšauhki.
I Koatlikue je tamo služila
metela je, njen zadatak je bio da pomete
na taj način je služila
u Koatepeku“*

2) Događaj koji pokreće priču je *akcija* u kojoj Koatlikue čuva u nedrima pero koje pada sa neba i ostaje trudna. S obzirom na to da se ne zna ko ju je oplodio i s obzirom na potonju negativnu reakciju njene dece Kojolšauhki i 400 Južnjaka ovaj događaj možemo smatrati „**kršenjem zabrane**“ i označićemo je sa **q**.

„...Kad je završila sa metenjem tražila je pero koje je sačuvala u svojim nedrima ali tamo nije ništa našla. U tom trenutku Koatlikue je ostala trudna.“

3) Nakon toga, Kojolšauhki i 400 Južnjaka odlučuju da ubiju Koatlikue. Iz ovoga možemo zaključiti da su oni dobili informaciju o događaju, dakle u pitanju je funkcija „**Protivnik pokušava da se obavesti**“ – raspitivanje, koja se označava sa „**v**“

„Kada su to videli 400 Južnjaka, jako su se naljutili“

4) Funkcija koja sledi je „**Protivnik jednome od članova porodice nanosi štetu**“ (funkcija broj 8 prema Propu). **Šteta** je naneta time što oni iskazuju želju da ubiju Koatlikue i ona strahuje za svoj život. Prop navodi kao 13 podvarijantu ove funkcije „**naredbu za ubistvo**“ kao jednu od mogućih manifestacija (akcija) ove funkcije pa ćemo je ovde označiti sa **X**¹³.

„Braćo, ona nas je obeščastila, moramo ubiti našu majku, izopačenu, koja je trudna.“

5) Propova funkcija broj 9 je „**Nesreća ili nedostatak se saopštavaju; junaka mole ili mu naređuju, šalju ga ili ga puštaju**“. Iako ne postoji eksplicitna molba, i još manje naredba heroju da ode u ekspediciju, postoji **najava nesreće** – ubistva Koatlikue, njegove majke (samim tim i njega u njenoj utrobi). Najavu nesreće Prop navodi kao podvarijantu broj 4, pa ćemo ovu funkciju označiti sa **Y**⁴.

„Kada je saznala za to Koatlikue jako se uplašila, jako se rastužila“

6) Sledeća funkcija (broj 10 prema Propu), je „**Junak pristaje ili odlučuje da se suprotstavi**“. Uicilipočtli se obraća Koatlikue iz njene utrobe i govori joj da „zna šta treba da uradi“. Isti odgovor daje i Kuauitlikaku koji ga upozorava na namere Kojolšauhki i ostale braće. U sklopu iste funkcije dešava se i samo rođenje Uicilipočtlija. Celokupnu funkciju, koja se sastoji od više akcija, označićemo sa **W**.

„Ali njen sin Uicilipočtli koji je bio u njenim nedrima težio ju je, govorio joj je ne boj se, ja znam šta da radim.“
„Ali jedan, po imenu Kuauitlikak bio je lažan u svojim rečima. Odmah je išao da kaže da prenese Uicilipočtliju. I Uicilipočtli mu je odgovarao pazi se, budi na oprezu ujače moj, znam dobro šta treba da uradim“
„U tom trenutku se rodi Uicilipočtli, obukao je svoju opremu, svoj štit od orlovih pera, svoje strele, svoj plavi luk. zvani tirkizni luk“

7) Propova funkcija 14 je „**Junak stiže čarobno sredstvo**“. U Mitu o Uicilipočtliju to magično sredstvo je „šihkoatl“, turkizna zmija, koja se u astečkoj mitologiji često poistovećuje sa sunčevim zracima, oružjem najmoćnijeg nebeskog tela. Ono što u ovoj akciji saznajemo je da Uicilipočtli ima još jednog pomoćnika koji se zove *Točankalki*, koji „pali“ Šihkoatl. *Točankalki* se, baš kao i Kuauitlikak, smatra jednim od 400 Južnjaka, dakle i ovaj Uicilipočtlijev pomoćnik je takođe „izdajnik“ iz redova antagonista. Mit nam ne govori ko predaje ovaj magični agent Uicilipočtliju, već se on pojavljuje sam u Uicilipočtlijevoj ruci, što je podvarijanta 6 prema Propu, pa ćemo je, kao i on označiti sa **Z**⁶.

„I onaj po imenu Točankalki zapali vatrom zmiju napravljenu od baklji zvanu Šihkoatl koja beše poslušna Uicilipočtliju“

8) Sledi funkcija „**Junak i njegov protivnik stupaju u neposrednu borbu**“ (broj 16 prema Propu) koju označujemo sa L, a pošto se radi o prvoj podvarijanti „bore se na otvorenom polju“, označićemo je sa L¹. Nakon što je ubio Kojolšauhki pomoću Šiuhkoatla, on nastavlja da goni 400 Južnjaka.

*„I kada ih je pratio
sve do podnožja planine
terao ih je, gonio ih je kao zečeve,
oko planine...
Uzalud pokušavaše da urade nešto
protiv njega...“*

Odmah po ulasku u posed magičnog sredstva „šihkoatla“ Uicilopoćtli nji-me ubija predvodnicu antagonističke grupe, Kojolšauhki. Ne samo da je ubija, već svojim magičnim sredstvom seče njeno telo na delove i ono se kotrlja sa vrha brda i pada u ambis. Ovde bismo mogli reći da je neočekivano da odmah na početku borbe glavni antagonist biva ubijen, ali, ukoliko se mit čita u „astro-nomskom“ ključu, koji je i najčešće korišćeni ključ, pošto, pri svitanju Mesec „nestaje“ sa neba pre nego što sa njega „nestanu“ sve zvezde, to je onda u ovom mitu to i logičan redosled „ubijanja“ pripadnika antagonističke grupe.

9) Možemo reći da je Propova funkcija broj 17 „**Junaka obeležavaju**“ sadržana u tome što šihkoatl postaje nerazdvojni deo Uicilopoćtlija, što se vidi u kodeskima u kojima je on uvek prikazan sa šihkoatlom u svojoj desnoj ruci, što je i jedan od glavnih načina identifikovanja Uicilopoćtlija u prehispankim kodeksima. Označavamo sa „J“.

10) „**Antagonista je poražen**“, funkcija 18 prema Propu je pobjeda Uicilopoćtlija nad Kojolšauhki i 400 Južnjaka. Poraz se desio na otvorenom terenu, što je takođe podvarijanta 1, pa ćemo ovu funkciju označiti sa V¹.

*„Ali oni ga moliše jako, govoriše mu
Dosta više!
Ali Uicilopoćtli se nije s tim zadovoljio
u svojoj snazi im se pokazao
gonio ih.
Samo nekolicina njih je uspela da
pobegne
od njegovog prisustva“*

11) Smatram da se deo mita u kojem se i poslednji preživeli Južnjaci povlače, tj. kada „*krenuše ka jugu*“, može smatrati 19-om Propovom funkcijom „**Oktljanja se početna šteta ili nedostatak**“ (E), s obzirom na to da da smo akciju pretnje ubistvom Koatlikue označili kao štetu (X^{13})

12) Funkcije 28 „**Heroj dobija novi izgled**“ i 30 „**Antagonista je kažnjen**“ dešavaju se unutar iste *akcije* u kojoj Uicilopočtli oduzima ratnu opremu od Južnjaka i oblači je. Ovu akciju ćemo, stoga, označiti sa simbolima dve funkcije Tr^3 (podvarijanta 3 akcije 28, „Junak dobija nov izgled“) i Pu („Neprijatelj biva kažnjen“).

„*Skinu im njihovu opremu, njihove ukrase...
obuče ih, prisvoji ih,
prisajedini ih svojoj sudbini
napravi od njih svoje oznake*“

Ovde se mit završava pa možemo dati i predlog „formule“ mita prema Propovim funkcijama. Ona bi izgledala ovako:

$$iqvX^{13}y^4WZ^6L^1JV^1E^1Tr^3Pu$$

Centralni akter mita je, dakle, Uicilopočtli, koji spašava svoju majku Koatlikue od štete (ubistva) koju žele da joj nanese njena preostala deca, Kojo-lšauhki i 400 Južnjaka, koja smatraju da je Koatlikue prekršila zabranu time što je ostala trudna na društveno neprihvatljiv način (nepoznati otac deteta). Uicilopočtli odlaže svoje rođenje sve do tačnog momenta koji mu saopštava pomoćnik Kuauitlikak, koji potiče iz antagonističke grupe ali je izdaje. Takođe, Uicilopočtli pri rođenju dolazi u posed magičnog agenta „šihkoatl“ kojim u direktnoj borbi savladava antagoniste, ponižava ih, čime ne samo što spašava svoju majku (ispravlja početnu štetu) već i kažnjava antagoniste oduzimajući im njihovu moć i prisvajajući je.

Propova analiza nam pomaže da uočimo sintaksu priče, konkretne akcije, kao i funkcije koje te akcije obavljaju. Ovaj metod nam je pomogao da identifikujemo grupe aktera i njihove odnose, što je dobra osnova za definisanje mitema za strukturalnu analizu koja sledi.

Strukturalna analiza mita o Uicilopoćtliju

Citat Franca Boasa koji Levi-Stros navodi pre poglavlja „Struktura mitova“ u svojoj „Strukturalnoj antropologiji“ kaže da bi se moglo reći da je sudbina mitskih svetova ta da budu uništeni (u smislu razdvojeni na atome) odmah po svom nastanku, samo da bi se iz njihovih ostaka ubrzo rodili novi mitski svetovi. Pored Sosirovog lingvističkog strukturalizma, ovo Boasovo zapaženje je sasvim sigurno bila inspiracija za potonju strukturalnu analizu mitova putem njihovih rastavljanja na najmanje jedinice značenja. Ako se materija raspada na atome, mitovi se „raspadaju“ ili razlažu na svoje najmanje elemente – miteme.

U mitovima se može desiti bilo šta, bilo koji subjekt može vršiti bilo koji predikat (akciju), događaji ne moraju da imaju „logički sled“ i svaki odnos među akterima je moguć. Mit se uvek dešava u prošlom vremenu, u vremenu rađanja, tj. stvaranja sveta, ali, iako se desio u „davno prošlo vreme“, ono o čemu mit govori ima svoju vrednost i danas: odnosi ili vrednosti uspostavljeni mitom važe i u današnjem, savremenom svetu. Osim toga, s obzirom na to da je mit sveta priča, njegova vrednost će biti nepromenjena i u budućnosti.

Prema Levi-Strosu, struktura mita je slična strukturi jezika, pošto, kao što se jezik sastoji od lingvističkih jedinica (fonema, formema i semantema), mit se sastoji od mitoloških konstitutivnih elementa, već pomenutih *mitema*. Prvi korak ka razumevanju mita je uočavanje i razdvajanje njegovih mitema, što smo mi već započeli koristeći Propov metod. One su najmanji deo mita i ne mogu se dalje usitnjavati. Mitema može biti jedna rečenica ili skup rečenica u kojoj se odvija neka radnja, može biti ime nekog od aktera koji se pojavljuje ili nestaje-umire, itd. Nakon što se identifikuju, miteme se moraju pravilno grupisati kreirajući „snopove“ značenja, baš kao što se i atomi vezuju u molekule. Snopovi značenja, ili asocijativni nizovi kako ih naziva Ivan Kovačević (Kovačević 2006, 30), mogu se kreirati grupisanjem mitema s istim ili sličnim akcijama, bez obzira na identitet aktera koji ih vrše. Oni će se kasnije složiti jedan iza drugog i čitati „sinhronijski“.

Ako uzememo muziku za analogiju, mit će se čitati sinhronijski poput melodije, s tim što će snopovi koji smo kreirali služiti kao akordi. Svaka mitema je jedna „nota“, i potrebno je uočiti sa kojim drugim notama ona čini akord. Odnos snopova će nam dati melodiju mita, tj. njegovo značenje. Čuti „melodiju“ mita je razumeti njegovu poruku. Uzmimo primer analize Ivana Kovačevića koji je, primenjujući strukturalni metod na priču o Međedoviću, došao do zaključka da se u ovoj priči ne radi ni o kakvim o tragovima totemizma, niti o obožavanju medveda praćenog tabuima i žrtvovanjem, već mit govori o opštem odnosu čo-

veka prema prirodi (konkretno prema životinjama) i definisanju ljudskog položaja u svetu živih bića (Kovačević 2001).

Poruka mita ne zavisi od broja mitema ili samih akcija koje te miteme sadrže, već od odnosa koje *snopovi mitema* imaju međusobno. Pokušaćemo ovde da, bazirajući se na funkcijama koje smo uočili koristeći Propovu formalnu analizu, izdvojimo miteme Mita o rođenju Uicilopoćtlia i da ih „uparimo“ u asocijativne snopove.

I	II	III	IV
Koatlíkue čisti na brdu Koatepeku, sa neba pada pero koje stavlja u nedra i ostaje trudna.	Kojolšauhki i 400 Južnjaka (deca Koatlíkue) odlučuju da je ubiju zbog kršenja zabrane		
		Uicilopoćtli govori Koatlíkue da će je odbraniti	
		Kuauitlikak i Uicilopoćtli sklapaju „pakt“	
	Kojolšauhki i 400 Južnjaka kreću u rat protiv Koatlíkue i Uicilopoćtlia		
Uicilopoćtli dobija „Šiuhkoatl“		Točankalki pali šiuhkoatl i tako daje moć Uicilopoćtlju	Uicilopoćtli seče Kojolšauhki na delove
	Uicilopoćtlji ubija i proteruje 400 Južnjaka		Uicilopoćtli u snazi svog besa skida ratničku opremu sa tela mrtvih Južnjaka i prisvaja je

Levi-Stros smatra da se mit, tj. njegova poruka može razumeti ako mit čitamo s leva na desno, ali ne mitemu nakon miteme i na kraju linije preći u drugi red, već kao u muzici, treba krenuti od prvog „akorda“ – asocijativnog snopa,

od prve kolumne i nakon toga preći na drugu, treću, i tako dalje. Nakon toga, treba uočiti odnose tih snopova, što ćemo ovde pokušati. Slično Levi-Strosvoj analizi Mita o Edipu, u Mitu o Uicilopoćtliju se mogu uočiti „negativni, sukobljavajući porodični odnosi“ i „pozitivni, podržavajući porodični odnosi“ kao dva asocijativna snopa mitema oko kojih se vrti cela priča. Za razliku od Mita o Edipu gde su ta dva „snopa“ prvi i drugi, ovde su oni drugi (-) i treći (+). Uicilopoćtli ima snažan, pozitivan, podržavajući odnos sa svojom majkom Koaltikue, kao i sa Kuauitlikakom i Točankalkijem, svojom braćom. Kojolšauhki i preostala braća (400 Južnjaka) ne samo da imaju antagonističan odnos prema svojoj majci Koaltikue i prema Uicilopoćtliju, svom nerođenom bratu, već žele i da ih potpuno unište.

Ostaje nam da vidimo odnos prvog i poslednjeg snopa. Kojolšauhki „dobija“ poklon sa neba koji je ostavlja u drugom stanju, čiji će plod biti budući heroj. Verujem da možemo smatrati da se Koaltikue tim aktom divinizira. Uicilopoćtliju se odmah nakon rođenja u ruci pojavljuje „šihkoatl“ – tirkizna, vatrena zmija, sunčev zrak, tj. najjače moguće oružje (šihkoatl, „vatrena zmija“, danas se koristi kao naziv automatske puške, „ponosa“ meksičke vojske). On je takođe diviniziran, tj. primio je autoritet sa „neba“ – magičnog agenta koji mu daje moć. Dakle, ako prvi snop govori o „divinizaciji“ tj. primanju autoriteta od strane neba ili „svetih sila“, poslednji „snop“ govori ne o porazu (on se spominje i u drugom snopu), već o sudbini, tj. kazni za one koji negiraju ili ne prihvataju tu divinizaciju. Kojolšauhki je isečena na delove, a 400 Južnjaka ne samo da ostaju bez svoje ratničke opreme, već je Uicilopoćtli prisvaja za sebe, čime on „jede njihovu snagu“.

Odnose ovih snopova možemo prikazati na sledeći način:

Pozitivni porodični odnosi	Divinizacija (primanje „svetosti“ od strane nebeskih sila)
-----	-----
Negativni porodični odnosi	Negiranje divinizacije (anihilacija kao kazna)

Kao glavni pozitivni porodični odnos ovde izdvajamo odnos majke i deteta, ali isto tako se uočava odnos među braćom (Uicilopoćtli i Kuauitlikak i Tokalcalanki). Poruka mita bi, dakle, bila da je **odnos majke i deteta, kao i braće među sobom – svetinja**, bez obzira na to da li je dete začeto u skladu sa moralom i običajnim pravilima ili ne. Ukoliko bi u društvu došlo do tenzija ili sukoba između običaja i porodičnih odnosa, porodični odnosi bi odneli prevagu. Ovaj mit služi kao regulator društvenih tenzija i označava mitski događaj koji je jednom za svagda „odlučio“ o porodičnom statusu dece koja su rođena u vanbračnoj vezi i zabranio njihovo ubistvo.

Zaključna razmatranja

O odnosu roditelja prema svojoj deci, kao i deci prema roditeljima govori i tekst zapisan od strane fra Andresa de Olmosa (de Olmos) 1535. godine, dakle neposredno nakon Konkviste, koji je poznat pod nazivom Ueuetlahtoli (Huehuetlahtolli) – *stara reč*. Roditelji tokom celog detinjstva podučavaju decu moralnim normama, načinu ophođenja unutar porodice i van nje, odnosa prema starijim članovima društva, prema vlastima, sveštenicima, itd. Ali, najvažnija poruka koju Ueuetlahtoli šalje jeste da se unutarporodični odnosi, posebno oni na relaciji roditelj – dete, smatraju najvažnijim (Huehuetlahtolli 2011). Odnos na relaciji roditelj-dete je uvek u formi saveta i preporuke, a nikada u formi kazne.

Rekli smo već da su pojedini elementi stare kulture uspeli da prežive sinkretizujući se sa hrišćanskim, iako je Katolička crkva vrlo temeljno radila na uništenju prehispanjskih verovanja. Antonela Fageti (Fagetti) nalazi u priči o rođenju Santijaga, koja se i danas priča u mestu San Migel Akueškomak (San Miguel Acuexcomac), verziju Mita o rođenju Uicilopočtlija, iako je u ovom slučaju majka Santijaga devojka koja ne želi da se uda, ali ostaje trudna pošto je na nju u kupatilu „pala zvezda“ (Fagetti 2003). Santijago, kao neka vrsta svetog bića, kažnjava one članove porodice koji su zbog načina na koji je začeti hteli da ga ubiju, i nagrađuje one koji su ga spasili. Čak i ako se u ovom slučaju ne radi o rođenju Uicilopočtlija, mada se glavni elementi priče uglavnom poklapaju, vidimo da je ideja o tome da je svako dete, bez obzira na način na koje je začeto, podjednako bitno za zajednicu. Sva deca se smatraju blagoslovenom, iako je čin njihovog začeca u sukobu sa moralnim načelima kako nekadašnje astečke tako i savremene meksičke kulture bazirane na katolicizmu. Snaga ove poruke se vidi i u tome što je pronašla način da se transformiše iz jednog prehispanjskog mita u jedan pseudo-hrišćanski mit.

Videli smo, dakle, da se *priča mita* odvija u dijahronijskoj ravni i da se narativ čita sa leva na desno. Priča mita je linearna i nereverzibilna, bez obzira što se u njoj dešavaju fantastični događaji. S druge strane, *struktura mita* i njegova *poruka* nalaze se u sinhronijskoj ravni, u kojoj vreme dešavanja događaja ne igra nikakvu ulogu. U našem slučaju, videli smo da dijahronijsko tumačenje prati sled događaja i jednostavno zamenjuje identitet učesnika u priči bilo nebeskim telima, bilo psihološkim elementima pojedinca, dok nam sinhronijska strukturalna analiza govori o uspostavljanju odnosa između članova društva i o rešavanju jedne ozbiljne društvene kontradikcije: *poštovanja strogih moralnih normi seksualnog ponašanja naspram začeca dece iz moralno neprihvatljivih odnosa*. Ovu kontradikciju Mit o Uicilopočtliju rešava time što donosi presudu da je život svakog deteta dragocen.

Literatura

- Antonijević, Dragana. 2010. *Ogledi iz antropologije semiotike i folklora*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Escalante Gonzalbo, Pablo (coord.). 2012. *Historia de la vida cotidiana en México, Mesoamérica y los ámbitos indígenas de la Nueva España I*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Johansson, Patrick K. 2007. *Arqueología Mexicana, Edición Especial Codices, nr. 26*. México.
- Ковачевић, Иван. 2001. *Семологија мита и рптуала I*. Београд: Српски генеалошки центар.
- Kovačević, Ivan. 2006. *Mit i umetnost*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Leon-Portilla, Miguel, ed. 2011. *Huehuetlahtolli, Testimonios de la antigua palabra. Recogidos por fray Andres de Olmos hacia 1535*. Mexico: Fondo de Cultura Económica.
- Leon-Portilla, Miguel. 2008. *Vision de los vencidos*. Mexico: UNAM.
- Levi-Stros, Klod. 1977. *Strukturalna antropologija*. Zagreb: Stvarnost.
- Pastrana-Flores, Miguel. 2014. La idea de tetzahuitl en la historiografía novohispana. De la tradición náhuatl a la Ilustración. Comentarios preliminares. *Estudios de cultura náhuatl* 47, enero – junio de 2014.
- Prop, Vladimir. 1982. *Morfologija bajke*. Beograd: Prosveta – XX vek.
- Rodriguez-Shadow, Maria J. 2000. *La Mujer Azteca*. Mexico: UAEM.
- de Sahagun, Bernardino. 2006. *Historia de las cosas de Nueva España*. México: Editorial Porrúa.
- Simeon, Remi. 2010. *Diccionario de la lengua Náhuatl o Mexicana, Siglo XXI Editores*.
- Soustelle, Jacques. 1974. *La vida cotidiana de los Aztecas*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Taube, Karl. 1996. *Mitos Aztecas y Mayas*. Madrid: Ediciones Akal.

Igor Seke
Mexico City Area

The Myth of Huitzilopochtli: Diachronic and structural interpretation

The paper investigates the myth about the birth of Huicilopochtli, the deity considered by the Spanish conquistadors to be the supreme god of the Aztecs. Aztec myths are even today usually interpreted diachronically, strictly following the sequence of events. Structural analysis, on the other hand, in attempting to uncover the message a myth holds, doesn't deem the sequence of events in the story important, but rather, studies the interrelation of chains of essential units of myth – mythemes. These two kinds of analysis provide two different

---

interpretations of the same myth: while formal analysis gives a cosmological interpretation, structural analysis points to the powerful social contradictions which this myth tries to reconcile.

Key words: myth, Huicilopotchli, Aztecs, formal analysis, structural analysis, tecauitl, omen, social norms

Le mythe de Huicilopotchli – interprétation diachronique et structurale

C'est le Mythe de la naissance de Huicilopotchli, désigné par les conquérants espagnols comme divinité suprême aztèque qui est analysé dans cet article. Aujourd'hui, les mythes aztèques sont habituellement interprétés sur le plan diachronique où l'enchaînement des événements est strictement respecté. L'analyse structurale, de l'autre côté, dans la tentative de découvrir le message du mythe, n'accorde pas d'importance à l'enchaînement des événements dans l'histoire, mais explore le rapport des faisceaux des plus petites unités mythologiques – mythèmes. Ces deux sortes d'analyses nous donnent des interprétations différentes du même mythe: alors que l'analyse formelle donne une interprétation cosmogonique, l'analyse structurale, elle, discute les contradictions sociales puissantes que ce mythe essaie de résoudre.

Mots clés: mythe, Huicilopotchli, Aztèques, analyse formelle, analyse structurale, tecauitl, présage, normes sociales

Primljeno / Received: 29. 01. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 15. 02. 2015.